

2980-2806

Dorlion Journal

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Vol./Cilt: 1 / Issue/Sayı: 2, Dec./Aralık 2023, pp./ss. 176-199.

Halk İnançlarının Bireyler Üzerindeki Etkileri: Batıl İnanışlar Örneği

The Effects of Folk Beliefs on Individuals: The Example of Superstitions

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10223508>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date

13.06.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date

21.10.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date

31.12.2023

Dorlion Journal

Rümeysa Sancak

Yüksek Lisans Öğrencisi
Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ESKİŐEHİR

rmys.snck@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-9988-8692>

Öz

Eski çağlardan günümüz yaşantısına dek varlık sahasındaki yerini korumaya devam eden halk inançlarının bireylerin hayatlarını şekillendirme noktasında önemli roller üstlendiği görülmektedir. Özellikle de halk inançlarının kapsam alanı içindeki batıl inançlar, bireylerin hayatında derin izler bırakmakta ve bırakmaya devam etmektedir. Bu inanışların bireylerin yaşamına birtakım katkılar sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bireyi rahatlatma, şüpheden kurtarma, güvende hissettirme, korku ve kaygıyı azaltma, çaresizlik hissiyle başa çıkma gibi psikolojik etkilerinin yanı sıra sosyal uyum sağlama gibi sosyo-kültürel etkilerinin de olduğunu ifade etmek mümkündür. Toplum hayatında aktif rol oynayan batıl inançlar bireylerin bazı ruhsal ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir. Dolayısıyla bu inanışlar bireyi ve toplumu anlamada bize bir yol haritası çizebilecek mahiyete sahiptir. Nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması yapılarak oluşturulan bu çalışmada halk inançları ve batıl inançları konu edinen birçok makale, kitap, ansiklopedi maddesi, tez çalışmaları vb. kaynaklar incelenmiştir. Çalışmada halk inançlarının mahiyetinin kavranması ve batıl inançtan ayırımının anlaşılması bunun yanı sıra halk inançlarına ve batıl inanışlara dair genel bir kavrayışın sağlanması aynı zamanda konunun derinlemesine araştırılmasının teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İnanç, Halk İnanıcı, Batıl İnanç, Psikoloji

Abstract

It is seen that throughout history, folk beliefs have played a significant role in shaping individuals' lives and continue to exert their influence in contemporary society. Among these beliefs, superstitious beliefs hold a prominent position and leave profound imprints on individuals' lives. It is an undeniable fact that these beliefs contribute to various aspects of individuals' lives, including psychological well-being and socio-cultural adaptation. Superstitious beliefs offer psychological comfort, alleviate doubts, instill a sense of safety, reduce fear and anxiety, and aid in coping with feelings of helplessness. Moreover, superstitious beliefs actively participate in social life, addressing certain psychological needs of individuals. Understanding the impact of folk beliefs on individuals is crucial, as it provides insights into both the individual and society. This article presents a document analysis-based study, aiming to explore the effects of folk beliefs within the context of superstitious beliefs, emphasizing the importance of this topic in social sciences. It also encourages further research on folk beliefs and superstitions to deepen the understanding of this subject.

Keywords: Religion of Sociology, Belief, Folk Belief, Superstition, Psychology

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

“Halk İnançlarının Bireyler Üzerindeki Etkileri: Batıl İnanışlar Örneği”. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 176-199. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10223508>

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze süregelen halk inançlarının insan hayatında eğitilmiş-eğitimsiz, kadın-erkek, genç-yaşlı fark etmeksizin varlıklarını devam ettirdiklerini söylemek mümkündür. Bireyler halk inançlarını daha çok batıl inanç kavramıyla özdeşleştirmiş bulunsada durum bundan ibaret değildir. Gerek bireyin günlük yaşamındaki etkileri gerek toplumsal yaşamı düzenleyici işlevleriyle halk inanışları sosyal bilimler alanı için önemli bir araştırma konusu olmaktadır. Halk inançlarının bireyler üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması yapılarak düzenlenmiştir. Çalışmada halk inançları ve batıl inançları konu edinen birçok makale, kitap, ansiklopedi maddesi, tez çalışmaları vb. kaynaklar incelenmiştir. Halk inançlarının mahiyetinin kavranmasının ve batıl inançtan ayrımının anlaşılmasının mümkün kılınacağı öngörülen bu makalede halk inançlarına ve batıl inanışlara dair genel bir kavrayışın sağlanması aynı zamanda konunun derinlemesine araştırılmasının teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Halk inançlarının kapsam alanı içindeki batıl inançlar, bireylerin hayatında yoğun izler bırakmakta ve bırakmaya devam etmektedir. Topluma ait kültürel mirasın bir parçası olarak görülebilecek batıl inanışlar kişilerin düşünce yapılarını, davranış şekillerini ve dolayısıyla yaşam tarzlarını etkilemektedir. Bireyleri bu denli etkisi altına alan batıl inançlar mevcut dinlerin yanlış yorumlanmaları ve uygulanmaları şeklinde varlıklarını sürdürmektedir. Bilimin ve bilginin açıkça ifade ettiği noktalarda dahi birey niçin batıl inanışlara yönelmektedir? İnsanlar tam olarak inanmasa bile neden batıl uygulamaları hayatlarında tutmaya devam etmektedir? Günümüz yaşantısında eğitilmiş bireylerde bile gözlemlenebilen batıl inanışların beslendiği kaynaklar nelerdir? İşte bu soruları tartışmak ve batıl inanç örnekleminde halk inançlarının bireyler üzerindeki etkilerini anlamak amaçlanmaktadır. Çalışmada halk inancı ve halk inancıyla ilgili kavramlardan bahsedildikten sonra konu batıl inanç kavramında ayrıntılandırılmıştır. Batıl inanç kavramı tanımlandıktan sonra batıl inanışların; “eşyanın ve olayların mahiyetini bilmeme, gelecek bilgisine erişim arzusu, korku ve kaygı, kutsallaştırmanın yön değiştirmesi, çaresizlik, kendinden emin olma ve başarıya ulaşma, güvenlik ihtiyacı, belirsizlik duygusu, sosyal uyum ihtiyacı, sorumluluğu başka güçlere atfetme, rüyalar ve hayal gücü”¹ gibi bazı sosyo-psikolojik nedenlerinden söz edilmiştir. Konunun devamında batıl inanışlar üzerinde durulmuş ve dinlerde mevcut batıl inanışlardan (Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam genelinde) bahsedilmiştir. İslam düşüncesinin ve dolayısıyla İslam düşünürlerinin batıl inançlara bakışı ortaya konulmuştur.

Birçok kimse batıl inanışlara sahip olduğunu kabul etmemekte hatta kendisinde var olmasına rağmen batıl inanışa sahip olduğunu fark ettiği bireyleri kınayabilmektedir. Batıl inanışla bağdaşan uygulamaları birey çoğu zaman batıl olduğunu bilmeden yapmaktadır. Bunun yanı sıra birçok insanın da batıl olduğunu bilmesine rağmen kendisini batıl inançtan beslenen davranışları yapmaktan alıkoy(a)madığı gözlemlenmektedir. Kişileri bu denli etkisi

¹ Ali Köse - Ali Ayten, “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/3 (Nisan 2009), 54-60.

altına alarak onları gayri ihtiyari dahi olsa uygulamaya teşvik eden bu inanışların derin bir alt yapısının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kimi zaman rahatlama kimi zaman güvende hissetme gibi çeşitli nedenlerden dolayı insanlar batıl inanışlara yönelebilmektedir. Bireylerin hayatında asırlar boyu var olabilmeleri onlara ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir.

Etik Kurul Beyanı

Araştırma alanyazın (kaynak) taramasına dayalı olduğundan etik kurul onayı gerekmemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması yapılarak düzenlenen çalışmada halk inançları ve batıl inançları konu edinen birçok makale, kitap, ansiklopedi maddesi, tez çalışmaları vb. kaynaklar incelenmiş olup, istifade edilmiştir.

2. HALK İNANCI

İnanç kavramı soyut bir mahiyete sahiptir ve bireyler bu kavrama çeşitli manalar ve değerler yüklemektedir. Bazen gelenekle bağdaştırılan inanç kavramı bazen bilimle bazen de dinle özdeşleştirilebilmektedir. Bu nedenle de tek bir doğru tanım olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır.² İnanıcı Tanrı'ya veya bir dine inanma, iman, birine veya bir şeye duyulan güven duygusu olarak tanımlamak mümkündür.³ İnançın diğer bir sözlük anlamı olarak bireyin veya toplumun bir olguyu, bir düşünceyi ya da bir nesneyi gerçek olarak kabul etmesi verilebilir.⁴ Kayıklık'a göre inanç, dinlerin merkezi kavramlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ Dini olsun veyahut olmasın bir sistemi olduğu şekliyle kabul etmek de inanç olarak ifade edilebilir.⁶ İnanç, oldukça geniş bir çerçeveyi içerisinde barındırdığından dolayı açıklanması ve anlaşılması zor kavramlardan biridir. Geleneksel ve çağdaş kullanımı olan inanç kavramının, geleneksel yaklaşımda bir çeşit zihinsel durum, çağdaş yaklaşımda ise zihinsel durumun ötesinde bir huy ve karakter içerdiği belirtilmektedir.⁷

Halk inancı ifadesine bakıldığında dinsel gelenekler dolayısıyla oluşan çekinceler nedeniyle ilk akla gelen kavram "batıl inanç" olmaktadır. Bu noktada halk inançlarının batıl inanç ile sınırlandırılması doğru olmamakla birlikte bu durum halk inancı kavramını kısıtlar niteliktedir.⁸ Boş inanç olarak da ifade edilen halk inançlarının dinle iç içe varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.⁹ Aslında halk inançları halkın yaşadığı gerçek dini yaşantıya ayna tutar niteliktedir. Din ile tam manasıyla bütünleşmediği gibi dinin tam manasıyla dışında kalmayan halk inancı, bir bakıma dinin halkın gözünden yaşanmasıdır. Halk

² Ali Ulvi Mehmedoğlu, *İnanç Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 14.

³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), "İnanç" (Erişim 19 Mayıs 2023).

⁴ Metin Eren, "Halk İnanıcı Kavramının Sınırları ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme", *Electronic Turkish Studies* 8/13 (2013), 859.

⁵ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine* (Adana: Karahan Kitabevi, 2019), 163.

⁶ Türker Eroğlu - Hatice Çiğdem Kılıç, "Türk İnançları ve İnanışlar", *Journal of Social Policy Conferences* 0/49 (Ekim 2010), 753.

⁷ Nuran Erdoğan Korkmaz, "İnanç ve İnançsızlığın Psikolojisi", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2014), 275.

⁸ Eren, "Halk İnanıcı Kavramının Sınırları ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme", 857.

⁹ Ali Abdurrezzak, "Halk İnançlarının İşlevleri ve Düşünsel Temelleri" *Asya Studies* 5/18 (2021), 156.

inançları monoton bir yapıdan yoksun ve devamlı yenilenen bir nitelikte olsa dahi kökündeki inanç sistemlerini korumaktadır.¹⁰

Halk inanışlarının ortaya çıkışına zemin hazırlayan psiko-sosyal birçok etkenin sayılabilmesi mümkün olmakla birlikte öne çıkan birkaç faktörden bahsetmek yeterli olacaktır. Bunlar eşyanın tabiatını bilmeme ve tabiat olaylarının mahiyetini kavrayamama, geleceği bilmeyi arzu etme, korku ve çaresizlikten kurtulma, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bazı faktörler son olarak da kutsalın yön değiştirmesi olarak verilebilir.¹¹ İnsan belirsizlik ile karşılaştığı vakit bu duyguyla baş edebilmek adına bir anlam arayışına girer ve kutsal bir güce inanmak için çaba sarf eder. İşte insanın ağaçtan güneşe kadar birçok şeyi kendisi için kutsallaştırmasının nedeni de bu inanma isteğidir. Soyut noktalarda zorluk yaşayan birey somut düşünceye ulaşmak için savaş vermektedir. Bu somutlaştırma isteğinin de insanların zayıf noktalarından biri olduğu söylenebilir.¹² Bunun yanı sıra somutlaştırma arzusu nedeniyle oluşmuş diyerek halk inançları sorgulamaksızın reddedilmemelidir. Tanyu'ya göre halk inançlarının mahiyetini incelemeyen ve dini esasların onlara bakışını belirlemeden hepsini hurafe olarak görmek doğru olmayacaktır."¹³

Ülkemizde de görülen halk inançlarını günümüzle sınırlı tutmak yanlış olacaktır. Çünkü yaşanan coğrafyada gerek maddi gerekse manevi etki bırakmış birçok farklı kültürden ve medeniyetten söz etmek mümkündür. Uygulamada var olan inançların nedeni ve kökeni unutulmuş olsa dahi varlıkları ortadan kalkmamıştır. Kimi zaman bir istek neticesinde kimi zaman beklenti ile ortaya çıkan halk inançlarına nazardan korunma, kurşun dökme, nazar boncuğu kullanma, tuz çevirme, muska yazma, gelin alma sırasında yapılan uygulamalar, al duvak, bekâret kuşağı, dua ile çocuk sahibi olma, al basması, kırklama, bebek mevlidi, çocuğu olacak kadının tatlı yediğinde erkek, ekşi yediğinde kız çocuğu olacağı inanışı, kırık aynanın uğursuzluğu, kapıya nal asılması, dilek ağacı, adak, kına yakma, aşure günü, gece dışarı sofraya örtüsü silkenin ve su dökmenin sakıncalı olduğu inancı, giden kişinin ardından su dökme geleneği, mezarlık ziyaretleri, ölü evinde verilen aş, örnek verilebilir.¹⁴

2.1. Halk İnançlarıyla İlgili Kavramlar

Farklı kültür ve medeniyetlerde süregeldiği gibi İslam medeniyetinde de kitabi dinin yanında halkın anlayışında hayat bulan "halk dindarlığı" olarak ifade edilen birtakım inanışlar ortaya çıkmıştır. Türk toplumunda da yerini alan ve özellikle halk arasında yaygın olan halk dindarlığı adı verilen anlayış ve uygulamalar; kırsal alanlarda, orta ve alt tabakalarda daha sık

¹⁰ Yaşar Kalafat, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", *Milli Folklor Dergisi* 11/44 (1999), 88.

¹¹ Fatih Kandemir, "Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016), 103-104.

¹² Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 154.

¹³ Hikmet Tanyu, "Dinî Folklor veya Dinî-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1976), 125.

¹⁴ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "İnanışlar/Halk İnançları" (Erişim 21 Mart 2021); Mustafa Sever, "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve", *TÜBAR Dergisi* 16 (2004), 98; Mustafa Varlı, *Bid'at Hurafe ve Batıl İnançlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2014), 32.

karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında yaygın olarak faaliyet gösteren adetlerin yanı sıra mistik öğelerin de İslami öğelerle iç içe girdiği halk dindarlığı, oldukça güçlü bir yapı arz etmektedir. Halk dindarlığı konusu akademik mecra tarafından da ilgi gören ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmasına fırsat oluşturan bir mahiyete sahiptir. Eğitimin yaygınlaşması ve bilgi çağına geçişe rağmen halk arasında yaygınlaşmış dini tutum ve uygulamaların varlıklarını korudukları dikkat çeken bir noktadır.¹⁵ Anadolu pek çok kültürü içinde barındıran ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan bir yerdir. Nitekim Anadolu'daki birçok kültürden müteşekkil izlerin halk dinini oluşturduğu ifade edilebilir.¹⁶

Halk inanışlarıyla ilgili diğer bir kavram olan bid'atın ise iki ayrı manada kullanıldığını söylemek mümkündür. İlki Hz. Peygamber'den sonra ortaya konan her türlü yenilik manasında olup daha genel bir anlam taşımaktadır. İkincisi ise özel anlamıyla dinde yeri olmadığı halde Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkarak dindeki birtakım ilaveler veya eksiltmeler olarak tanımlanabilmektedir.¹⁷ Bid'at dine atfedilen fakat ona ait olmayan tutumlardır, bu nedenle de din dışındaki tutumlar yanlış dahi olsa bu isimlendirmeye tabi tutulmamaktadır.¹⁸ Dolayısıyla bid'at Hz. Peygamber ve ashabı döneminde rastlanmayıp herhangi bir amelde bulunulmayan, İslam'da mevcut olmadığı halde İslam dairesine sıkıştırılmaya çalışılan ve ibadet hükmünde kabul edilen görüşler, amel ve sünnete ters düşen uygulamalardır. Kesinlikle dinde yeri olmamasına rağmen İslam dininde varmışçasına uygulamaya konan dindışı inanç ve davranışlardır.¹⁹ Öztürk'e göre bid'at eski örflerin yerine yenilerinin koyulması demek değildir. Mevcut dini tespitlerin yerine eski ya da yeni herhangi bir örfü koymak demektir.²⁰ İslam dininde bid'atlara tabi olmak büyük günah olarak görülmektedir: öyle ki bunun zinadan, adam öldürmeden, hırsızlıktan bile büyük görüldüğü zikredilmektedir. Dolayısıyla da bunun Allah'a ve Peygamber'e iftira boyutunda anlaşılabilirliği ifade edilmektedir.²¹ Çünkü bireyler dinde aslı olmayan inanç ve uygulamaları dinde varmış gibi görme yanlışında bulunmaktadırlar. İslam'ın içeriğini tam manasıyla öğrenememe ya da tam anlamıyla kavrayamama gibi nedenler dolayısıyla birtakım bid'atlara tabi olunabildiğinden söz edilmektedir.²² Bid'atların ortaya çıkış sebepleri arasında İslam'ın kısa sürede farklı kültür ve medeniyetle bir araya gelmesi, yabancı milletler tarafından bazı

¹⁵ Hasan Coşkun, "Halk Dindarlığından Türk Müslümanlığına Sosyolojik Bir Bakış" *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 14/1 (2019), 124.

¹⁶ Cem Zafer, "Halk Dindarlığı, Medyanın Halk Dindarlığı ve Din Anlayışındaki Etkileri", *International Journal of Social Inquiry* 12/1 (2019), 350.

¹⁷ Rahmi Yaran, "Bid'at", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mayıs 2023).

¹⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2000), 51.

¹⁹ Abdülhay Leknevî, *Dünden Bugüne İbadetlerde Bid'at*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Vahdet Yayınevi, 1984), 25.

²⁰ Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 53.

²¹ Mustafa Uysal, *İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurâfeler* (Konya: Ülkü Basımevi 1969), 32.

²² Kadir Gürler, "Bid'at Kavramı Üzerine", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2001), 77.

İslami esasların yanlış anlaşılması gibi sebepler söylenebilir.²³ İslam dininin tahrip edilmesine neden olmasından dolayı, Müslümanların bid'attan sakınmaları gereklidir.²⁴

İslam dünyasında çeşitli tartışmalara konu olan İsrâiliyat kavramı da halk inanışlarıyla ilişkili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrâiliyat büyük ölçüde Yahudi kısmen de Hristiyan kaynaklarından İslam dinine ait kaynaklara geçtiği kabul edilen bilgilerle denilmektedir. İsrâiliyatın dinin gerek lehine gerek aleyhine oluşturulup Hz. Peygamber'e ve sahabeye atfedilen her türlü haber ve bilgiye verilen ad olduğunu söylemek mümkündür.²⁵ Kur'an'da bazı hususların ayrıntılı verilmemesi dolayısıyla bazı kıssaların yorumlanmasında Kitab-ı Mukaddes'ten aktarılan Ehli kitap rivayetlerinden gelen bilgilerdir. Hamidullah da bireylerin Kur'an'da ismi geçen şahıslarla alakalı bilgi edinmek gibi nedenlerle ilk olarak ulaşabilmeleri mümkün olan Kitab-ı Mukaddes'e yöneldiklerinden söz etmektedir.²⁶

Halk inancıyla ilgili olan diğer kavram esatir ise gerçek dışı ve uydurulmuş gibi manalara gelmekte olan ustûre kelimesinin çoğuludur.²⁷ Batıl manasına gelen esatir kelimesi "evvelin" kelimesiyle birlikte kullanıldığında "İslam'dan önceki milletlerin yazdığı hikâyeler, masallar" anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle ise eski batıl dinlerden gelen inanç ve yorumların halkın arasında Müslümanlaştırılması suretiyle dinin içerisine iliştirilen mitolojik hikâyeye ve efsanelerdir.²⁸ Mitoloji insan ürünüdür.²⁹ Dolayısıyla esatir insan ürünü hikâyelerdir. Kur'an'da geçen "esatirü'l evvelin"³⁰ ifadesine bazı müfessirler önceki milletlere ait rivayetler anlamını vermişse de esatir kelimesinin daha ziyade putperest kavimlerin tanrılarına ilişkin efsaneler için kullanıldığını söylemek mümkündür.³¹ Nitekim halk inançlarının içerisinde yer alan esatir olarak görülebilecek hikâyelerin de bireylerin yaşamlarına etki ettiği ifade edilebilir. Gerek dinde var olduğu yanlışına düşülerek gerekse kültüre dayalı görülerek bu hikâyelere tabi olunduğu çıkarılabilir.

Son kavram olarak "gerçekle bağlantısı bulunmayan inanma" olarak tanımlanan batıl inanç verilebilir.³² Aynı zamanda hurafe olarak da isimlendirilen batıl inançların, halk tarafından çok yaygın benimsenmiş olmasına rağmen dindeki yozlaşmanın besleyicisi olduğu ifade edilmektedir.³³ Bu başlık çalışma kapsamı dolayısıyla ayrıntılı ele alınacaktır.

²³ Yaran, "Bid'at".

²⁴ Saffet Sancaklı, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", *İslami İlimler Dergisi* 11/ 1 (2016), 44.

²⁵ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979), 7.

²⁶ Muhammed Hamidullah, "İslami İlimlerde İsrailiyyat yahut Gayri İslami Menşeli Rivayetler", çev. İbrahim Canan, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977), 295.

²⁷ Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 41.

²⁸ Kandemir, "Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri", 102.

²⁹ Ali Rafet Özkan, "Din-Mitoloji İlişkisi", *EKEV Akademi Dergisi* 6/11 (2002), 10.

³⁰ *Kur'an Yolu* (Erişim 17 Temmuz 2023), el-En'âm 6/25.

³¹ Şerafettin Gölcük, "Esâtir", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mayıs 2023).

³² Eren, "Halk İnancı Kavramının Sınırları ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme", 859.

³³ Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 37.

3. BATIL İNANÇLAR

Sözlükte “Doğüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç; batıl itikat” anlamına gelen batıl inanç kavramının çeşitli tanımlamalara tabi tutulduğunu söylemek mümkündür.³⁴ Alfred Lehmann’a göre batıl inanç “belirli bir din ile bağdaşmayan, aslı esası olmayan veya doğanın belli bir zamanındaki bilimsel telakki ile çatışan genel bir zandır”.³⁵ Lewis’e göre din konularında aşırıya kaçan veya onaylanmayan töreler, başıboş ibadetler, anlamsız denilebilecek hürmetler, olumsuz ve gereksiz yönde yönetilen takıntılar şeklinde ifade edilen batıl inançlar, açıklaması bulunmayan doğal olgular ve nesnelere kurulan mantıksız ilişkilerdir.³⁶ Başka bir tanımda ise batıl inançların birtakım eylemlerin, bazı nesnelere ya da mantıkdışı durumların, olayların gidişatına ve sonucuna etki sağladığının düşünüldüğü inançlar oldukları ifade edilmektedir. Bir diğer tanımda dinin özünde var olmayan fakat dine sonradan dâhil edilmiş, toplumda dini inanç gibi kabul gören sözler veyahut davranışlar batıl inanç olarak adlandırılmaktadır.³⁷

Akıl ve din ile bağdaşmayan dolayısıyla anlamsız bir hal gibi görülen fakat kişilere psikolojik fayda sağlayarak dönemden döneme aktarımı devam eden batıl inançların batıl olup olmadıkları zamana ve mekâna göre farklılık arz etmektedir. Bu sebeple batıl inançların alt metnini görmek oldukça önemlidir. Batıl inançlara ilkel veya antik çağların dini veya kültürel algılarının bir sonucu olarak bakıldığında, geleneksel yaşam şekillerini de içinde barındırdığı fark edilecektir. Bir tür halk inancı olmakla birlikte batıl inançlar özellikle doğum, evlilik, ölüm gibi insan hayatında önem taşıyan zamanlarda bireyin günlük hayatında oldukça aktif yer almaktadır.³⁸

Batıl inançlar ve onun yansımasıyla ortaya çıkan davranışlar incelendiğinde üç unsuru içinde barındırdığı ifade edilmektedir. Duygusal unsuru; korku, öfke, heyecan, neşe, endişe, coşku ve merak gibi duygularla ilişkili olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bilişsel unsuru; dikkat, düşünme, algı ve hayal gücü gibi bilişsel süreç ilişkisini içinde barındırmaktadır. Davranışsal boyutu ise ritüel ve bazı sembolik eylemlerle ilişkilidir.³⁹ Batıl inançlar sosyal hayatın neredeyse her alanında mevcuttur ve eski inançların kalıntıları din, örf, adet ve kültür olarak gün yüzüne çıkmaktadır.⁴⁰ Bu nedenle batıl inançlar kültür içerisinde yer alan önemli olgular olarak bireyin hayatında yer almaktadır.

³⁴ Güncel Türkçe Sözlük, “Batıl İnanç” (Erişim 20 Temmuz 2023).

³⁵ Alfred Lehmann, *Aberglaube und Zauberei* (Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke, 1908), 6 akt. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1966), 19.

³⁶ Arthur M. Lewis, *The Struggle Between Science and Superstition* (Chicago: Charles H. Kerr & Company, 1918), 2.

³⁷ Durmuş Tatlıoğlu, “Türkmen İnançları (Halk İnançları)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2000), 165.

³⁸ Safa Demir Sarı, *Geleneksel Halk Dindarlığı ve Kadın Kimliği: (Samsun Merkez örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 111.

³⁹ IU. V. Saenko, “The Superstitions of Today’s College Students”, *Russian Education and Society* 47/12 (2005), 78.

⁴⁰ Leyla Yıldırım - Fikret Karaman, “Bid’at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 473.

Batıl inançlar çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerden ilki batıl inançlar ve davranışların kaynağı, davranışların içeriği ve davranışların hedefi şeklinde kategorize edilmiştir. Gustav Jahoda davranışların kaynağı açısından batıl inançları dörde ayırmaktadır. İlki cin veya şeytan inancının yansımaları gibi herhangi bir kozmolojik anlayışın eklentisi denilebilecek olan batıl inançlardır. İkincisi kara kedi görmenin uğursuzluk sayılması gibi sosyal hayatla paylaşılan batıl inançlardır. Üçüncüsü kişilerin yaşadığı ve doğüstü olması hasebiyle algılayamadığı beden dışı deneyimlerdir. Sonuncusu ise kişinin şanslı sayısının olması gibi kişisel batıl inançlardır. Davranışların içeriğine göre batıl inançları ise dört grupta değerlendirmek mümkündür:

İlki bireyin hayatındaki evlilik gibi önemli olaylarla alakalı batıl inançlardır. Diğerleri iki bayram arası nikâh yapılmaması gibi zaman bağlı olan batıl inançlardır. Üçüncüsü baykuş ötüşünün uğursuzluk sayılması örneğinin verilebileceği hayvanlarla ilgili batıl inançlardır. Sonuncusu ise ölümlerden medet ummak gibi din alanına ilişkin batıl inançlardır. Hedefleri açısından ise batıl davranışlar da iki gruba ayrılmaktadır. İlki gerçekleşeceği düşünülen kötülük ve tehlikelere karşı yapılan batıl davranışlardır. İkincisi ise gerçekleşmesi arzu edilen şeylere yönelik batıl davranışlardır.⁴¹

Bu tasniflerin yanı sıra başka tasniflerden de bahsetmek mümkündür. Her kültürde yaygın olan yani evrensel batıl inançlar, sadece belli kültürlerde mevcut olan batıl inançlar ve belli bir kesime, gruba ait olan batıl inançlar olarak üçlü tasnifin de yapıldığı görülmektedir. Çeşitli sınıflandırmaya tabi tutulan batıl inançların aynı şekilde çeşitli fonksiyonlar dolayısıyla insanlar arasında yaygın olduğu ifade edilmektedir. Batıl inançlar sayesinde kişilerin davranışlarını planladıklarına ve olayları belli bir kontrol altında tuttuklarına inandıkları için “kontrol fonksiyonuna”, gelecekte olabilecek olayları tahmin edebileceklerine inandıkları için “bilişsel fonksiyona”, evlilik gibi çocuk sahibi olma gibi önemli kararlar öncesi duygusal destek gördüklerine inandıkları için “duygusal savunma” fonksiyonuna sahip oldukları söylenebilir.⁴²

İnsanların eğitim seviyelerinin ve bilimsel yöntemlerin arttığı son dönemlerde eskilerden kalan birçok batıl inancın ortadan kalktığı düşünülse dahi daha çok taşrada fertlerin batıl inançların önemli bir kısmına bağlı oldukları ifade edilebilir. Bazı toplumlarda şans bazılarında şanssızlık ortaya çıkaran bazı fiil, renk, gün ve sayılar insanların sosyal yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Farklı şekillerde ortaya çıkmış olsalar dahi mantıklı bir yönü olmayan batıl inançları her ne kadar sert tutumla karşılayan bireyler olsa dahi kimi zaman onlar tarafından bile “yapmaktan zarar gelmez” diyerek uygulandığı göze çarpmaktadır. Çünkü bireyler şüphe içinde olmak istemeyerek kendilerini bu şekilde rahatlatma ihtiyacı hissetmektedir. Tüm bu inançların kökeninde aslında kişinin kendine

⁴¹ Gustav Jahoda, *The Psychology of Superstition*, Penguin Books (Victoria: Penguin Books,1970), 10-16 akt. Köse - Ayten, “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, 51.

⁴² Ceyda Tunçel, *Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 2-3.

güvenmeyişi, cesaretsiz oluşu yatıyor olabilir. Frazer da belirli ırklar ile belirli zamanda ortaya çıkan batıl inançlar arasında; devletle, özel mülkiyetle, evlilikle ve insan yaşamıyla olmak üzere dört farklı ilişkinin olduğunu ifade etmektedir.⁴³

3.1. Batıl İnançların Sosyo-Psikolojik Nedenleri

Batıl inanç ve davranışların kültürel, ekonomik nedenlerinin yanı sıra sosyolojik, psikolojik ve nitekim biyolojik olmak üzere pek çok nedeni olduğunu söylemek mümkündür. Batıl inancın karşısında yer almasına rağmen din pratikte birçok batıl inancın güç kaynağını oluşturuyor gibi görünmektedir.⁴⁴ Köse ve Ayten batıl inançların sosyo-psikolojik nedenlerini; “eşyanın ve olayların mahiyetini bilmeme, gelecek bilgisine erişim arzusu, korku ve kaygı, kutsallaştırmanın yön değiştirmesi, çaresizlik, kendinden emin olma ve başarıya ulaşma, güvenlik ihtiyacı, belirsizlik duygusu, sosyal uyum ihtiyacı, sorumluluğu başka güçlere atfetme, rüyalar ve hayal gücü” olarak ifade etmişlerdir.⁴⁵ Bu nedenleri incelemek konunun anlaşılmasına yarar sağlayacaktır.

3.1.1. Eşyanın ve Olayların Mahiyetini Bilmeme

Geçmişten bugüne insanlar hep bir bilme arzusu içinde olmuşlardır. Belirsiz kalan ve bireyin zihninde soru işareti oluşturan birçok konu ve olgu araştırmaya tabi tutularak açıklanmaya çalışılmıştır. Eski çağlarda henüz açıklanamayan doğa olayları batıl inanışların doğuşuna katkı sağlamış ve mahiyeti bilinmeyen olaylara açıklama sunduğu için bireyler tarafından kabul edilmiştir. Dolayısıyla eşyanın ve olayın mahiyetini bilmemenin bireyin yanlış ve mantıksız uygulamalara meyletmesine neden olabileceğini söylemek mümkündür.⁴⁶ İlkel insanların da psikolojik ve fizyolojik tehlikeleri azaltabilmek için çeşitli yöntemlere başvurdukları bilinmektedir. Uğur getireceğine inanılarak karşıdaki kişinin elinin iki elle sıkılması buna örnek olarak verilebilir.⁴⁷

Günümüzde ise eşyanın ve olayların mahiyeti bilinebilmesine rağmen bilime aykırı olan birçok batıl inancın varlığını sürdürdüğü görülmektedir.⁴⁸ Bunların birtakım kültür ve alışkanlık gerekçesiyle varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Buna ek olarak bireylerdeki bu isteğin bilimin yetersiz kalabildiği noktalarda batıl inançlarda yanlış olsa dahi bir cevap bulabildiği de görülmektedir. Kişinin bu noktada bilmemektense yanlış da olsa bilmeyi tercih ettiği ifade edilebilir.

3.1.2. Gelecek Bilgisine Erişim Arzusu

Batıl inançların geleceği bildiğini iddia etmek suretiyle insanların gelecekteki sıkıntılarını tahmin ederek onlardan korunma arzusunu tatmin ettiği görülmektedir. İnsanlar

⁴³ James George Frazer, *Psyche's Task: A Discourse Concerning the Influence of Superstition on the Growth of Institutions* (New York: Macmillan, 1909), 2.

⁴⁴ Örnek, “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”, 129.

⁴⁵ Köse - Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, 54-60.

⁴⁶ Örnek, “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”, 17.

⁴⁷ Carl Gustav Jung, *Psikoloji ve Din*, çev. Raziye Karabey (İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2010), 21.

⁴⁸ Kandemir, “Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri”, 103.

gelecekle ilgili çeşitli hayallere ve umutlara sahiptir. Bunların gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususu her daim merak uyandırmaktadır. Bu noktada batıl inanışlarda öne çıkan ve bu meraka çözüm getirdiğine inanılan fal uygulaması gibi faaliyetlere kişilerin meyletmesi kaçınılmaz olmaktadır. Yapılan bir araştırmada bireylerin gelecekte ev alıp alamayacağı, sınavı kazanıp kazanamayacağı gibi hususlar nedeniyle batıl uygulamalara başvurduğu bilinmektedir.⁴⁹ Gelecekle ilgili edinilen bilgiler bireyde bir rahatlama ve güven duygusu sağlamaktadır. Hatta hayatını edindiği gelecek bilgisine göre şekillendirenlerin dahi olduğunu söylemek mümkündür. Gerek köyde inekleriyle ilgilenen bir adam gerekse holdingde müdür olan bir kadın geleceğe dair bilgileri edindiklerini iddia eden bu batıl inanışlara tabi olabilmektedir. Özellikle de günümüzde astroloji ile geleceği hakkında bilgi aldığı inanan birçok bireyin yaşamını tamamen onun üzerine kurduğu ve hayatındaki olayları onunla yorumladığı ifade edilebilir.

3.1.3. Korku ve Kaygı

Korku insan hayatının her döneminde bulunan bir duygudur. Boyutu ve nedeni farklı olsa da her yaştaki bireyin belli korkuları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kimi oyuncağının kaybolmasından korkarken kimi işini kaybetmekten korkmaktadır. Kimi karanlıktan korkarken kimisi de doğüstü bir varlığın ona zarar vermesinden endişe duyabilmektedir. Dolayısıyla birey varlığını izah edemediği ve kendini güçsüz hissetmesine neden olabilen olağanüstü olaylara karşı bir endişe ve korku hissedebilmektedir.⁵⁰ Özellikle eski çağlarda gerek doğada gerek günlük yaşantıda meydana gelen olayların bilinmemesi korku yaratırken, günümüz yaşantısında tüm bunlara cevap bulunabilmiş olmasına, akli bir izahına ulaşılmasına rağmen bireyler, içlerindeki korkulardan tam manasıyla sıyrılamamışlardır.⁵¹ Bakıldığında akılla bağdaşmayan ve tutarsızlıkla dolu batıl inançlar, bireylerin korkularından arınmasına yardımcı olmakta ve felaketlerden korunmak gibi birçok korkutucu şeye karşı güvenilir bir kalkan görevi görmektedir. Nitekim mahiyetini bilemediği, bunun yanı sıra karşısında güçsüz hissettiği olağanüstü güçlere karşı batıl inanışlardaki uygulamalar sayesinde kendini güvende hissedebilmektedir. Duymak istemediği veya olmasından korktuğu bir şeyi duyduğunda birey panikle kulak memesini çekip tahtaya vurabilmektedir. Bunu bile isteye veyahut gayri ihtiyari yapan birey, o esnadaki endişesinden bunu yaparak bir nebze olsun kurtulabilmektedir. Bu sayede içinde herhangi bir şüphe kalmaksızın, acaba bir şey olur mu korkusunu yaşamamaktadır. Kara kedi gördüğünde başına bir uğursuzluk gelmesinden endişe duyarak mantıksız bulsa dahi saçını çekme gibi batıl uygulamalara yönelebilmektedir. Batıl inanışlara ait uygulamalar mantıklı çerçevede incelendiğinde herhangi bir doğruluk payı elde edilmese dahi psikolojik açıdan bireylerin korku ve kaygı durumlarında onları rahatlatma işlevi gördüğü ifade edilebilir.

⁴⁹ Saffet Kartopu - Abdurrahman Ünalın, "Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 390.

⁵⁰ Yılmaz Arı, "Samsat Yöresi Halk İnanışları", *International Academic Social Resources Journal* 6/24 (Mayıs 2021), 644.

⁵¹ Yılmaz Arı, "Adıyaman Yöresi Halk İnanışları: Sihir, Büyü ve Cin İnanışları Örneği", *Halk İnanışları ve Uygulamaları*, ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 590.

3.1.4. Kutsallaştırmanın Yön Değiştirilmesi

Kutsallaştırmanın yön değiştirmesi dine ait olmayan kutsallaştırmaların var olması demektir. İçeriği farklı olsa dahi benzer kalıplarla başka alanlara kutsiyetin kaydırılmasıdır. Köse ve Ayten'in ifadesiyle "gerçek biçimiyle tatmin edilemeyen inançlar başka şekillerde dışa vurabilmektedir".⁵² Gerek dünyevi gerekse manevi fayda için türbe ziyareti yapan bireylerin de bu noktada kutsallığı türbelere yönelttikleri ifade edilebilir. Dualarının kabul olacağını dileyerek türbelerdeki şahıslardan isteklerde bulunmak kişileri mutlu ederek rahatlatmaktadır.⁵³ Bireyin dini tam manasıyla bilmediği, içeriğine ve esaslarına vakıf olmadığı durumların yanlış uygulamalara yönelerek kutsiyeti batıl inançlarda aramasına neden olduğu ifade edilebilir. Çünkü birey yaratılışı gereği kutsala yönelik bir anlamlandırma peşindedir. Din ile anlamlandırmada eksik kaldığı durumlarda ise başka kaynaklara yönelmekte ve en başta batıl inançlarda kendine cevap bulabilmektedir.

3.1.5. Çaresizlik

Herhangi bir sıkıntıyla karşı karşıya kalan birey gerçek çözümlerin ulaşılamaz veya zor ulaşılabildiğini düşündüğünde kendisini çaresizlikten kurtarmak adına suni çözümler arayışına girmekte, aradığını batıl inançlarda bulmaktadır. Dolayısıyla bireylerin günlük sıkıntılarından kurtulmak, içinde bulunduğu rahatsız edici duruma çözüm bulmak adına çeşitli batıl inançlara yönelim gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Türbe ziyareti yapmak bu tür bir manevi çabaya örnek teşkil etmektedir. Yapılan bir araştırmada da türbede edilen duaların kabul olacağına dair inancın yüksek olduğu görülmektedir.⁵⁴ Türbeye gidip dua eden bireyin çaresizlikten kurtulabildiği, elinden geleni yaptığı düşüncesiyle rahatlayabildiği söylenebilir.⁵⁵ Bireylerin hızlı ve köklü değişim yaşadığı modernleşme, sekülerleşme gibi durumlarda da ekonomik yetersizlikler yaşayarak yoksunluk ve çaresizlik psikolojisiyle batıl inanışlara yönelebildiği gözlemlenmektedir.⁵⁶ Bunun yanı sıra batıl inanışlara özellikle de çaresizliğin çok yoğun hissedildiği hastalık durumunda başvurulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁵⁷ Gerek hastalık gibi fiziksel gerekse ruhsal rahatsızlıklar yaşayan birey bir süre sonra sıkıntılı durumundan kurtulabilmek için her çareyi denemek istemektedir. Çünkü birey kendini son çare olsa dahi deneme noktasında zorunlu hissetmektedir. Nitekim denemekten zarar gelmeyeceği düşüncesinin yanı sıra keşke deneseydim pişmanlığını yaşamaktan çekinme de bu duyguyu beslemektedir. Sınavına hiç çalışmamış bir öğrenci şanslı çorabını giyerek içinde sınavda hiçbir şey yapamayacak olduğu düşüncesinin çaresizliğini bir nevi maskeleymektedir. Bu sayede sınavın sonucu kötü bile olsa o an hissettiği çaresizlik

⁵² Köse - Ayten, "Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz", 57.

⁵³ Emre Yılmaz, "Türbe Ziyaretlerinin Sebepleri ve Fert Üzerindeki Etkileri: Bilecik Örneği", *Mediterranean Journal of Humanities* 6/2 (2016), 551.

⁵⁴ Hüseyin İbrahim Yeğin, "Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayrettin Tokâdî Türbesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2015), 299.

⁵⁵ Ali Köse, *Enteller Aleyküm selâm Der mi?* (İstanbul: İz yayıncılık, 2017), 56.

⁵⁶ Ünver Günay, "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2 (2003), 21.

⁵⁷ Sarı, Geleneksel Halk Dindarlığı ve Kadın Kimliği:(Samsun Merkez Örneği), 193.

duygusundan sıyrılabilir. Dolayısıyla kişilerin hissettiği çaresizlik duygusundan anlık dahi olsa kaçışı batıl inançlarda bulabildiğini ifade etmek mümkündür.

3.1.6. Kendinden Emin Olma ve Başarıya Ulaşma

Birey bazı zamanlarda iyi bir gelecek isteğiyle beraber zenginlik gibi arzularla sosyal yaşamda başarılı olabilmek adına batıl inançlara yönelebilmektedir. Yapılan bir araştırmada sporcuların kaygıdan sıyrılıp başarıya ulaşmada kendilerini emin hissetmeleri nedeniyle batıl inanışlara yöneldikleri tespit edilmiştir. Bu sebeple bireylerin renk ve sayıya uğur atfetme eğiliminde oldukları söylenebilir.⁵⁸ Birey uğurlu bir sayı sayesinde başarılı olabilmekte veyahut başarılı olacağından emin hissedebilmekte ve bunun rahatlığını yaşayabilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise çok çalışmış olmasına rağmen başaramayacağından kaygılanan bir bireyin yerine getirdiği batıl uygulamanın ardından kendinden emin hissederek kaygının olumsuz sonuçlarından kurtulabildiği de ifade edilebilir. Psikolojik olarak rahatlayan bireyin daha başarılı sonuçlar elde edebilmesi de oldukça olağan bir sonuç olarak karşımıza çıkmakta ve kişilerin batıl inanışlara yönelimine bir nebze olsun makul bir kapı aralamaktadır.

3.1.7. Güvenlik İhtiyacı

Güvende hissetmek insanların geçmişten bugüne ihtiyaç duyduğu bir olgudur. Daima güvenli ortamı arzulayan bireyler, farkında olarak veya olmayarak batıl inançlara yönelebilmektedir.⁵⁹ Doğaüstü güçlerin bireye verebileceği zarardan korunmak da bu güvenlik ihtiyacıyla kesişmekte dolayısıyla batıl inanışlara yönelimi arttırabilmektedir. Kişinin kendisini koruyacağına inandığı bir tılsımla gezmesi, onsuz savunmasız hissetmesi buna örnek teşkil edebilmektedir. Birey çoğu zaman psikolojik olarak hissettiği güven duygusuyla rahatlayabilmektedir. Nitekim insan bazen ona asla zarar verilmeyecek bir ortamda da güvensiz hissedebilmektedir. Psikolojik olarak hâkim olan bu duygu batıl inanışlara sığınmaya neden olarak kişinin sıkıntılı haline bir çözüm olmakta ve onu huzurlu hissettirebilmektedir.

3.1.8. Belirsizlik Duygusu

İlk çağlardan günümüze insanlar hep bilinmeyene karşı bir merak duygusunu içinde barındırmış, bununla birlikte her olayla alakalı birtakım neden-sonuç ilişkileri kurmak için çabalamış, bunlar da batıl inançları ortaya çıkarmıştır.⁶⁰ Çünkü insan günlük yaşamında sık sık belirsizliklerle karşı karşıya gelir, bu da içerisinde çeşitli riskler barındıran bir durumdur. Birey de kendisini, gerçekleşebilecek olumlu veya olumsuz durumlara karşı hazırlama isteğiyle batıl inançlara yönelebilmektedir.⁶¹ Bu sayede birey doğru olsun ya da olmasın

⁵⁸ Figen Kanbir, "Milli Sporcuların Batıl İnanç Eğilimlerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi", *Kesit Akademi Dergisi* 31 (Haziran 2022), 66.

⁵⁹ Nurten Kimter - Taş Nurten, "Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme", *Kesit Akademi Dergisi* 21 (2019), 195.

⁶⁰ Mustafa Arslan, "Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/6 (2004), 8.

⁶¹ Burcu Meydan, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 14.

belirsizlikten sıyrılarak rahatlayabilmektedir. Başına gelen kötü durumu uğursuz sayılan bir objeye yükleyebilir veyahut iyi geçen bir gününü şanslı eşyasının yanında olmasına bağlayabilir. Dolayısıyla neden sonuç ilişkilerini zihninde oluşturarak anlamlandırmadaki eksikliklerini tamamlamasında bireyin batıl inanışlara yönelebildiği görülmektedir.

3.1.9. Sosyal Uyum İhtiyacı

Batıl inançların toplumsal yapı ile aralarında sıkı bir bağın olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü toplumda mevcut olan ve süregelen inanışlar o toplumdaki sosyal hayatın izlerini taşımaktadır. Timsahın hiç var olmadığı bir toplumda timsahla ilgili bir inanışın olmayışı buna örnek olarak sunulabilir.⁶² Bunun yanı sıra bölgenin siyasi durumu, ekonomik yapısı ve kültürel mirası da batıl inançları şekillendirmektedir. Özellikle de modern toplum içinde yalnızlaşan bireyler batıl inançları uygulayarak, benzer inançlara sahip insanlarla aynı amacı paylaşarak yalnızlıklarını giderme yoluna başvurmaktadır.⁶³ Bireylerin dilek dileyerek para attığı kuyuya o toplumda yaşayan diğer bireylerin de dilek dileyip para atma dürtüsünün zamanla oluşabileceği öngörülmektedir. Bu hem yaşadığı toplumun inanışlarına ortak olma dürtüsüyle hem de zamanla onların yaşayışlarından etkilenmesiyle mümkün olabilmektedir. Nitekim devamlı kuyuda dilediği dileklerinin kabul olduğunu söyleyen kişilerin varlığının zamanla diğer bireylerde de bunu deneme isteği uyandırabileceği söylenebilir. Dolayısıyla toplumsal kabullerin ve yaşayışların batıl inanışlara yönelimde büyük etkileri olduğu görülmektedir. Çünkü bir toplumda yanlış görülen bir uygulama herhangi bir sebebe dayanmasa dahi bireyin yapmayı istemeyeceği bir mahiyete dönüşmektedir. Bu nedenle de doğru olsun olmasın geçmişten bugüne süregelen kültürle yer edinmiş batıl inanışların sosyal hayata etkisi yadsınmaz.

3.1.10. Sorumluluğu Başka Güçlere Atfetme

Sorumlulukların günden güne arttığı ve zamanla bireyi yoran boyuta ulaştığı günümüz yaşantısında kişilerin bu sorumluluktan sıyrılabilmeyi içten içe arzuladıklarını ifade etmek mümkündür. Bunu yapabilmenin de çoğu zaman en iyi yolu batıl inanışlara yönelmektir. Bireyin kendini suçladığı duygu ve düşüncelerini bir başkasına atfetmesi anlamına gelen psikolojik yansıtma da bu konuyla ilişkili görülebilir.⁶⁴ Kişi yaşadığı başarısızlıkları, kendini yetersiz buluşunu batıl inanışlara yönelerek başka bir güce atfedebilmektedir. Başarıya ulaşma durumunda kişinin kendisine bir sorumluluk yüklenmekte ve bazı zamanlarda kişi bu sorumluluk altında ezilebilmektedir. Nitekim bu sorumlulukla verdiği savaşta batıl inanışların yardımıyla sorumluluğu devredebilmektedir. Bireylerin karşı karşıya gelebileceği başarısızlık hissi, mutsuzluk ya da uğursuzluk gibi durumlarda da geçerli mazeretler sunmalarına batıl inançlar yardımcı olmaktadır. Birey bunu bile isteye yapmasa dahi bilinçaltında bunun doğru olduğuna inanarak kendini sorumluluğun ağırlığından

⁶² Arslan, "Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", 11.

⁶³ Nihan Özgüven, "Batıl İnançların Yenilikçilikteki Rolünün Analizi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 27/3 (2013), 113.

⁶⁴ Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, çev. Sirel Karakaş - Rükzan Eski (Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları, 2010), 300.

kurtarmaktadır. Arabasını çizdiğinde bunu evden çıkarken gördüğü kara kedinin uğursuzluğuna yorması, sevdiği takımın atamadığı golü toteminin başarısız olmasına bağlaması buna örnek olarak sunulabilir.

3.1.11. Rüyalar

Rüyaların bireysel anlamlarının yanı sıra sosyal yönlerinin de mevcut olduğunu, bireyin hayatındaki önemli psikolojik verilere ev sahipliği yaptığını söylemek mümkündür.⁶⁵ Rüyanın bireylerin kendileri ve çevreleri ile ilgili farkına varamadıkları fikirlerinin ve çeşitli inançlarının belirmesi olduğu ifade edilebilir.⁶⁶ Rüya ile ilgili tartışmalar ise daha ziyade onun geleceği bilme noktasında bir araç olması yönünde karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Dolayısıyla rüyada görülen olguların gelecekte gerçekleşme durumunun ve rüyanın kişiyi doğru bilgiye ulaştıracağı inancının da var olduğu bilinmektedir. Rüyanın bireydeki eksik bilgiden öte kesin bir bilgiye ulaştırabileceği inancı rüyalara yüklenen önemi arttırmaktadır.⁶⁸

3.1.12. Hayal Gücü

Hayal gücü zihnin bir nesneyi veya bir olguyu karşısında olmadığı halde tasarlama yetisi anlamına gelmektedir.⁶⁹ İnsanlar hayal etmeyi sevmekte ve yaşı kaç olursa olsun hayal dünyasında dolaşmayı tercih edebilmektedir. Uçsuz bucaksız mahiyetteki bu hayaller de zamanla gerçeklikteki objelere yansıtılabilmektedir. Bu şekilde batıl inanışlara kapı aralandığı ifade edilebilir.

3.2. Batıl İnanışların Bazı Değişkenlerle İlişkisi

Özellikle çağdaş toplumlar içerisinde hemen hemen tüm inanç sistemlerinde reddedilmelerine rağmen batıl inançlar mevcudiyetlerini sürdürmektedir. Batıl inançların bazılarının belli kültürdeki insanlara has olabileceği gibi bazılarının tüm dünyada da kabul görebildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bir kültürde uğurlu sayılan bir imge diğer kültürlerde uğursuz sayılabilmektedir.⁷⁰

Araştırmalara göre bireylerin batıl inançlara yönelimi kişinin cinsiyetine ve yaşına göre değiştiği gibi eğitim seviyesine ve kişilik yapısına göre de farklılık göstermektedir. Aynı zamanda kişinin iç ya da dış denetim odaklı olması da batıl inançlara olan meylini etkilemektedir. Çünkü iç kontrol odaklı kişiler olayları kendi fiillerinin sonucu olarak algılamakta dış kontrol odaklı bireyler ise olayların sebeplerini dış etkenlere bağlamaktadırlar.⁷¹

⁶⁵ Abdulvahit İmamoğlu, "Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010), 21.

⁶⁶ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1991), 146.

⁶⁷ Hasan Aydın, "İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/23 (2007), 165.

⁶⁸ Latif Tokat, "Dini İstismara Açık Bilgi Kaynağı Olarak "Ayrıcalıklı Bilgi": Keşf, İlham ve Rüya-Felsefi Bir Analiz" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/32 (2017), 394.

⁶⁹ Güncel Türkçe Sözlük, "Hayal Gücü" (Erişim 25 Temmuz 2023).

⁷⁰ Arslan, "Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", 11.

⁷¹ Michaéla Schippers - Paul M. Von Lange, "The Psychological Benefits of Superstitious Rituals in Top Sport: A Study Among Top Sportpersons", *Journal of Applied Social Psychology* 36/10 (2006), 2538.

Adeta kültürel mirasın bir yansıması olan batıl inançlar bireylerin toplum içindeki uyumunu da sağlamaktadır.⁷² Dolayısıyla bireyler arasındaki bu uyum arayışının batıl inançların cinsiyetle ilişkisini de etkilediğini söylemek mümkündür. Cinsiyetin batıl inançlarla ilişkisini inceleyen araştırmalar kadınların batıl inançlara eğilimlerin daha fazla olduğunu göstermektedir.⁷³ Bunun yanı sıra eğitilmiş bireylerin bilimsel bilgiyle yüzleşmiş olması nedeniyle eğitimsiz kişilere göre batıl inanca yatkınlıklarının çok daha az olduğu hipotezi de ortaya atılmaktadır. Fakat bunun yanı sıra kişi aldığı eğitime rağmen sahip olduğu batıl inanışını sürdürebilmektedir.⁷⁴ Yaş ise biraz daha karmaşık bir durum arz etmektedir. Çünkü araştırmalar gençlerde ve yaşlılarda batıl inanca yatkınlığın değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.⁷⁵

Diğer bir varsayım ise işsiz bireylerin işi olan bireylere göre batıl inançlara daha fazla yönelim gösterdiğidir. Bunun yanı sıra hasta ve engelli kimselerin sağlıklı insanlara nazaran çok daha fazla batıl inanışa sahip olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalar günümüzde dahi birçok bireyin hastalıkların çaresi olarak batıl inançlara başvurduklarını göstermektedir. Yoksulluğun ve yabancılaşmanın yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerde de zengin ve gelişmiş ülkelere göre daha fazla batıl inanç sistemlerine bağlı oldukları çalışmalarda ortaya konmaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla batıl inançlara yönelimdeki cinsiyet, meslek grubu, yaş ve eğitim düzeyi gibi birçok değişkenin bireylerin günlük yaşamlarındaki sosyal ve psikolojik anlamda etkilendikleri olayları ve olaylara verdikleri tepkileri de kapsadığı gözlemlenmektedir. Birçok kişi batıl inançları olmasına rağmen bunun bilinmesini istememektedir. Bireylerin büyük çoğunluğunun batıl inançlara karşı olumsuz bakış açısına sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat farklı bir açıdan bakıldığında batıl inançların insanlar üzerinde sosyal ve kişisel açıdan psikolojik rahatlamalar sağlayan sakinleştirici bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

3.3. Tarihi Arka Plan

Antik toplumlarda da batıl inanca yönelen birçok insan çok basit bir nesneye dahi batıl bir değer yüklemiştir. O dönemlerde neredeyse bütün hastalıklara batıl inançlar yönüyle tedavi aranmış ve çeşitli ritüeller uygulanmıştır. Bugünün batıl inanç içerisinde yer alan inançlarının Eski Mısır, Babil ve Sümer uygarlıklarından bunun yanında Eski Yunan ve Roma uygarlıklarından da geldikleri söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde de batıl inançların kökenleri medeniyet öncesi toplumlara dayanmaktadır.⁷⁷ “Babil-Asur ve Mısır’ın eski devletlerinde görülen, Budist ve Maniheiztlerden gelen muskalar; Müslüman Uygurlarda formüller ve kelimeler değiştirilerek kullanılmaya devam ettirilmiştir.” Yine onlardan gelen

⁷² A. Faruk Sinanoğlu - Asena Sinanoğlu, “21. Yüzyıl Malatya’ında Batıl İnançlar”. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 31 (2012), 240.

⁷³ Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 26.

⁷⁴ Kanbir, “Milli Sporcuların Batıl İnanç Eğilimlerinin Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi”, 57.

⁷⁵ Michael Shermer, *Why People Believe Weird Things* (New York: Henry Holt and Company, 2002), 290.

⁷⁶ Tunçel, *Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri*, 30.

⁷⁷ Tanyu, "Dinî Folklor veya Dinî-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", 125.

tılsım ve efsunlar da Kur'an'dan ayetlerle, Esmâül Hüsna ile karıştırılarak Müslüman toplumlara geçirilmiştir.⁷⁸ Korunma ve iyileşme amacıyla kullanılan birtakım metin ve bazı işaretlerden oluşan muska, cahiliye dönemindeki batıl inançlardandır. Tıpkı muska gibi bir objenin kötülüklerden korumasına inanılması inancı günümüzde oldukça yaygındır. Özellikle de insanın gözünden çıkan manyetik ışığın karşısındaki etki ettiği düşünülen nazara karşı mavi boncuk, at nalı, kapı eşiğine, duvara kan sürülmesi bugüne kadar gelen yaygın batıl inançlardandır.⁷⁹

Bunun yanı sıra gelecekle ve bilinmeyen hususlarla alakalı bilgi alma merakının yansıması olarak ortaya çıkan fal bakma ritüeli, eski Hint geleneklerine dek uzanmaktadır. Bu uygulamanın neredeyse her dinde yasaklanan bir batıl inanç olduğu ifade edilebilir. Fal dışında diğer bir gelecekte haber alma yöntemi ise kehanettir. Medyum ya da kâhin denilen insanların gelecekle alakalı bazı bilgiler vermesi olan kehanet, yöntemi sezgisel olan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰

Anadolu'da sarılık olan bebeğe sarı renkli kıyafetlerin giydirilmesi, yüzüne sarı örtü örtülmesi de batıl inançlardandır. Özellikle tıptan ümit kesildiği durumlarda batıl inançlara yönelim artmaktadır. Yine Türkiye'de de oldukça yaygın olan bir diğer batıl inanç türbe inancıdır. Yolculuğa çıkan kişinin arkasından su dökülmesi, merdivenin altından geçilmemesi, gece tırnak kesilmemesi, hapşırın kimselere "çok yaşa" denilmesi de insanlık tarihi kadar eski olan batıl inançlardandır.⁸¹ Delikli taşın ve ağacın kovuğundan geçmenin şifaya vesile olduğu inancı, evine giren yeni gelinin de kaynanasının eteğinin altından geçmesi yine batıl inançlara örnek olarak verilebilir.⁸² Kurşun dökme geleneği de hayatımızdaki olumsuz şeylerden, nazardan kurtulma yolu olarak görülen bir batıl inançtır.⁸³

Bunlara ek olarak evlerin kapılarına at nalı asılması, bazı ağaçların kutsal kabul edilerek dallarına bez bağlanması, on üç sayısının uğursuz kabul edilmesi, aynanın kırılmasının uğursuzluk getirmesi inancı, kötü ruhları savmak adına ahşap nesneye vurulması, baykuş sesinin ölüm habercisi olduğuna inanılması, kara kedi görenlerin felaketlerle karşılaşacağına inanılması, yıldızlardan hükümler çıkarılması, kahve veya başka yöntemlerle yapılan falcılık, mavi boncuk takılması, elden ele sabun ve makas verilmemesi, salı günü iş yapılmaması ve yolculuğa çıkılmaması, iki bayram arası nikâhın uğursuz sayılması, insan elbisesi üzerindeyken söküğünü dikmenin uğursuzluk sayılması batıl inançlara örnek verilebilir.⁸⁴

⁷⁸ Yıldırım -Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 486.

⁷⁹ Yusuf Şevki Yavuz, "Hurafe", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mayıs 2023).

⁸⁰ Tunçel, *Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri*, 21.

⁸¹ Yıldırım - Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 483-484.

⁸² Yaşar Kalafat, "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri ile Türk Halk İnançlarında Adanmışlık / Sahiplilik", *I. Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*, ed. Işıl Altun vd. (Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 9/1 2016), 2.

⁸³ Yıldırım - Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 478.

⁸⁴ M. Selim Arık, "Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Düşünceler", *Diyanet İlmî Dergi* 42/2 (2006), 128.

4. DİNLERDEKİ BATIL İNANÇLAR

Hemen hemen her dinde fazlasıyla halk inancı olduğunu söylemek mümkündür. Dış gözlemlerle bakıldığında halk inancının içeriğinde daha çok batıl sayabileceğimiz inançları barındırdığı ifade edilebilir.

Mısır ve Hindu dinlerinde üç ana tanrıya tabi olunmasının yanı sıra Hristiyanlıkta da bilindiği üzere Tanrı'nın Baba-Oğul-Kutsal Ruh olarak üçlü şekilde vücut bulduğuna inanılmaktadır. İşte bu nedenle de bu dinlerde üç sayısına oldukça önem verilmektedir. Hristiyanlıkta erken dönemlerinden beri hurafe türünden inançların kabul gördüğünü söylemek mümkündür.⁸⁵ Batıl inanışlarından biri Kitab-ı Mukaddes'in Vahiy bölümünde 666 sayısının şeytana ait olarak ifade edilmesinden ileri gelmektedir. 666 sayısı bu nedenle uğursuz sayılmaktadır. Bu düşünce Hristiyanlıkta o denli yaygındır ki otellerde, hastanelerde bu sayı kullanılmamaktadır.⁸⁶ Başta Amerika olmak üzere tüm Hristiyan ülkelerinde 13 sayısı da uğursuzlukla özdeşleştirilmiştir.⁸⁷ Bunun yanı sıra kiliselerde mum yakma, ayazmalardan şifa bekleyerek su içme, bazı havuzlara dilek tutarak para atma, türbelerde dilek tutup bez bağlama, yaygın olarak kullanılan şirinlik muskaları yaptırma, iki bayram arası nikâh kıymama, kapı eşiğine nal çakma, kurşun ve bakla dökme, kötü ruhları kovmak için ahşap nesneye vurma, baykuşun ötüşünü ölüm habercisi sayma, ayna kırılmasının uğursuzluk getireceğine inanma, kara kedi görmenin uğursuzluk olduğuna inanma Hristiyanlıktaki batıl denilebilecek inanışlardandır.⁸⁸

Yahudilerde ise salı günü seyahat etmek şans olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra pazartesi günü bir işe başlamak da uğursuz olarak nitelendirilmektedir.⁸⁹ Yahudilikte bulunan hurafe inançların çoğunluğu ise çocukla ilgilidir. Çocuğun erkek doğması için her cuma günü annenin bir erkek ismi telaffuz etmesi uygulaması mevcuttur. Aynı zamanda doğumun gerçekleşeceği odaya kötü cinler girmesin diye tebeşirle daire çizilip yatağın altına da muska konmaktadır. Yine Yahudi inancında yere düşen Tevrat'ın felakete, uluyan köpeğin ölümüne, tutulan ayın belaya işaret ettiği kabul edilmektedir.⁹⁰ Yahudiler arasında nazara karşı önlem alma ve el falına bakılarak insanın geleceğini okuma uygulamaları da yaygındır.⁹¹

İslam'ın gönderiliş amacı ise tüm batıl olan inançları ortadan kaldırmak ve yeryüzünde tevhit inancını ve uygulamasını egemen kılmaktır.⁹² Kur'an ve Sünnete dayalı bir temelini bulunmadığı aşikâr olan batıl inançların yayılmasında hadislerin yanlış anlaşılması önemli bir etken olmuştur. Ayetlere bakıldığında gaybı yalnızca Allah'ın bildiğinin

⁸⁵ Ali Murat Yel, "Hurafe", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 22 Mayıs 2023).

⁸⁶ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "666 (sayı)", (Erişim 25 Mayıs 2023).

⁸⁷ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "13 (sayı)", (Erişim 25 Mayıs 2023).

⁸⁸ Yıldırım - Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 476.

⁸⁹ Tunçel, *Cinsiyet, Meslek Grubu Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri*, 17.

⁹⁰ Yıldırım-Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 474.

⁹¹ Yel, "Hurafe".

⁹² Saffet Sancaklı, "Hadislerin Hurafeye Bakış Açısının Analizi ve Hurafe ile Mücadelenin Önemi", *İslâmî İlimler Dergisi* 10/10 (2015), 45.

vurgulandığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle hadislerde de falcılık, kâhinlik yasaklanmakta ve bu yollara başvurmanın Allah'ı ve Resulünü inkâr manasına geleceği ifade edilmektedir.⁹³

Kur'an'da ve hadislerde insanın kaderini değiştirme gibi bir iddiası olan, insanları doğru bilgi kaynaklarından uzaklaştıran her türlü batıl inanç ve uygulamalar kati suretle yasaklanmıştır. Hz. Peygamber tüm faaliyetlerinde bu yanlış ve batıl inançlarla mücadele etmiştir. Kehaneti ve kâhinlerin fiillerini asla hoş görmemiş farklı yöntemlerle gelecekte haber verme uygulaması olan falcılığı yasaklamıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber İslam dininde uğursuzluk görüşünün bulunmadığını ve buna inanmanın kişiyi şirke sürükleyebileceğini ifade etmiştir. Kuş ötmesi gibi durumların uğursuzluk sayılmayacağına dikkat çekerek tam tersi ilginç gözükten şeylerin iyi şekilde yorumlanmasını tavsiye etmektedir. Büyü yapmanın ve muska taşımanın da tevhit inancını zedeleyebileceğini söyleyerek müminleri uyardığı ifade edilebilir.⁹⁴ Albert Doja'ya göre; “*inanç, teolojik bir amentüye inanmak değil, inananların tanrının gücüne gösterdikleri itimattır*”.⁹⁵ Buna göre anılan pratiklerin inancı ve itimadı ortadan kaldırdığı da söylenebilir.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından zaman içinde eski Arap gelenekleri gün yüzüne çıkmış, farklı kültürlerle olan etkileşimle, İsrailiyat denilen ehli kitap kaynaklı rivayetler dinin içine sızmış ve bunların sonucunda batıl inançlar ortaya çıkmıştır. Batıl inançları ve hurafeleri ortadan kaldırmak için gelen İslam, ilk zamanlarda Arap toplumundan bu nedenle tepki almıştır. Kur'an'da bu konuda birçok ayet mevcuttur.⁹⁶ Astroloji gibi konular da dini açıdan bakıldığında batıl olarak adlandırılmaktadır. İnsanların doğum anı ile yıldızlarının konumu arasında kurulan ilişki ile geleceğin tahmini yapılması fallı bağdaştığından İslam'da doğru karşılanmamış, yasaklanmıştır.⁹⁷

Kur'an-ı Kerim batıl ve asılsız ifadelerin yayılışının önüne geçilmesi için din ile ilgili söylenen veya söylenecek sözlerin Allah'a dayandırılmasını şart koşmaktadır. Aksi takdirde bu büyük bir vebal ve yalan olacaktır.⁹⁸ Kur'an'da Allah “Dikili taşlar (putlar) adına boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı. Bunlar fısıktır, yoldan çıkmadır.” buyurmuştur.⁹⁹ Bunun yanı sıra Hz. Peygamber nazarın hak olduğunu söylemiş ve duayı tavsiye etmiştir. Şifayı veren Allah olduğundan ve ondan başkasının bunu yapmaya gücü yetmeyeceğinden ötürü kişinin üzerinde bulundurduğu bir şeyden şifa beklemesi doğru değildir. Dolayısıyla cahiliye muskasını takip bundan fayda beklemek haram olarak

⁹³ Arık, “Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Düşünceler”, 142.

⁹⁴ İbrahim Sarıçam, “Hurafeler Karşısında Hz. Muhammed (s.a.v.)”, *Diyanet İlmî Dergi Özel Sayı* (2003), 192-193.

⁹⁵ Albert Doja, “Manevi Teslimiyet: Bektaşilik Tarihinde Yoldaşıktan Hiyerarşiye”, çev. Yılmaz Arı, *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/1 (2023), 109.

⁹⁶ Mehmet Nuri Yılmaz, “Batıl İnanışlardan Kaçınmak”, *Hürriyet Gazetesi* (3 Kasım 2016).

⁹⁷ Şerife Özketen, “Astroloji ve İnsan İradesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (Temmuz 2021), 594.

⁹⁸ Arık, “Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Düşünceler”, 128.

⁹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an'ı Kerim (Erişim 24 Mayıs 2023), Maide 5/3.

görülmüştür. Bazı âlimler tarafından Allah'ın isimleri ve Kur'an ayetlerinden bir bölümün yazılıp takılmasının caiz görüldüğü de söylenebilir.¹⁰⁰ Dolayısıyla İslam dini batıl inançları yok etmek amacını taşıyan ve asla içerisine bu tarz düşünce ve uygulamaları barındırmayan bir dindir.

İslam düşünürleri de dinin Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği şekliyle korunması için oldukça temkinli davranmışlardır. Fakat buna rağmen birçok gelenek din olarak algılanarak dinin içinde bid'at ve batıl inançların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bid'atların ortaya çıkmasında İslami esas ve hükümlerin İslam'a yeni girenler tarafından yanlış anlaşılması ve de kendi kültür mirası çerçevesinde dini yanlış yorumlaması etkili olmuştur. Aynı zamanda bilgisizlik sebebiyle de İslam'a ait olmayan düşünce ve inançlar sanki dinde varmışçasına benimsenmiş ve yayılmıştır.¹⁰¹ İslam düşünürleri her türlü sıkıntıya göğüs gererek en ücra yerlere giderek oralarda tevhit fikrinin yayılması için çaba sarf etmişlerdir.¹⁰² Dolayısıyla da içerisinde tevhide aykırı birçok fikir ve davranış barındıran batıl inançların âlimler tarafından kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir. Gelişen ve değişen şartlar dolayısıyla ortaya çıkan farklı batıl uygulamalarla din âlimlerinin asırlar boyunca mücadele ettiğini söylemek mümkündür.¹⁰³

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Asırlardan beri toplum hayatında aktif rol oynayan halk inançlarının ve içerisindeki batıl inançların bilimsel gelişmelerle yol kat edilen günümüz yaşantısında da var olmaya devam ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Teknolojik gelişmeler, bilimsel ilerlemeler dahi batıl inanışları ortadan kaldıramamış görünmektedir. Bu nedenle toplum yaşamında aktif bir şekilde mevcut batıl inanışların, beslendikleri kaynak ve bireyleri çeken taraflarının tartışılması önem arz etmektedir. Makalede halk inancıyla ilgili kavramlardan kısaca bahsedilmiş ardından makalenin içeriği bağlamında konu batıl inanç kavramında ayrıntılandırılmıştır. Batıl inanç kavramının tanımı, genel mahiyeti ve özellikle sosyo-psikolojik nedenleri üzerinde durulmuştur. Hristiyanlık, Yahudilik, İslam gibi büyük dinlerdeki batıl inanışlara örnekler verilerek konunun zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Unutulmamalıdır ki batıl inançların belli bir kökeni vardır. Birçok farklı nedeni onların gün yüzüne çıkmasına neden olmuş ve mevcudiyetinin devamına katkı sağlamıştır. Bireyler kimi zaman hayatın zorluklarından kimi zaman insanın doğası gereği gücünün yetmediği anlarda savaştığı çaresizlik duygusundan kurtulmak için bir sığınak olarak batıl inanışlara yönelebilmektedir. Bu gibi anlarda kişi herhangi bir mantık veya doğru peşinde koşamayacak kadar savunmasız olabilmektedir. Dolayısıyla kendisini bir nebze olsun

¹⁰⁰ Arık, "Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Düşünceler", 138.

¹⁰¹ Yıldırım-Karaman, "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri", 482.

¹⁰² Mehmed Şemseddin, *Hurafeler ve İslam Gerçeği* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2015), 334.

¹⁰³ Yılmaz, "Batıl İnanışlardan Kaçınmak".

rahatlatabilecek, mevcut duygu durumunu iyiye yaklaştırabilecek uygulamalara hiç değilse şans verme ihtiyacı hissedebilmektedir.

Doğru olmayan, akılla bağdaşmayan mantıksız denilebilecek uygulamaları içermesi nedeniyle bireylerin batıl inanışlarını gizleme çabasına girebildiği söylenebilir. Toplum tarafından önyargıyla karşılanabilecek uygulamalara mahal verebilen batıl inanışların tam tersi toplumda fazlasıyla etkin olan ve kültürle birleştirilerek ondan ayrılmaz bir hal alan yanının da varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Çoğu kez toplum bu inanış ve uygulamaları dinle bağdaştırmak suretiyle benimsemekte, batıl inanış olduğunu kabul etmemekte ve uygulamalarına da kötü gözle bakabilmektedir.

Toplumda derin etkiler bırakan batıl inançların var olmaya devam etmesi, onlara bireylerin hayatında ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Yapılması gereken elbette dışlayan söylemlerle batıl inanç ve uygulamaları yargılamak değildir. Toplumda önemli bir yer edinen bu inançların karşıladığı ihtiyaçlara daha mantıklı ve uygun şekillerde cevap vermeye çabalamak gayretinde olmak gerekmektedir. Kişilerin gerek belirsizlik gerek çaresizlik gerek başka psikolojik ve sosyo-kültürel nedenler vasıtasıyla bu inançlara yöneldikleri görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin batıl inançlara olan yönelimlerine önyargıyla yaklaşmamanın ve mahiyetini kavramanın oldukça önem arz ettiğini bilmek gerekmektedir. İşte bu sayede halk inançlarının batıl olanlardan sıyrılması, gelenekle bağdaşan noktaların incelenmesi doğru bir şekilde gerçekleşebilir.

Destek ve Teşekkür

Lisans hayatım boyunca ve çalışmanın oluşumunda engin bilgilerinden yararlandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Abdulvahit İmamoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

İthaf

Bu makale, İsrail'in Gazze'deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir.

Yazarlık Katkısı

Araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Araştırma alanyazın taramasına dayalı olduğundan etik kurul onayı gerekmemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması yapılarak düzenlenen çalışmada halk inançları ve batıl inançları konu edinen birçok makale, kitap, ansiklopedi maddesi, tez çalışmaları vb. kaynaklar incelenmiştir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Abdurrezzak, Ali. "Halk İnançlarının İşlevleri ve Düşünsel Temelleri". *Asya Studies* 5/18 (2021), 155-168. <https://doi.org/10.31455/asya.1011387>
- Arı, Yılmaz. "Adıyaman Yöresi Halk İnanışları Halk İnanışları: Sihir, Büyü ve Cin İnanışları Örneği". *Halk İnanışları ve Uygulamaları*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu. 589-608. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Arı, Yılmaz. "Samsat Yöresi Halk İnanışları". *International Academic Social Resources Journal*, 6/24 (Mayıs 2021), 643-657. <https://doi.org/10.31569/ASRJOURNAL.230>
- Arık, M. Selim. "Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Düşünceler". *Diyanet İlmi Dergi* 42/2 (2006), 125-143.
- Arslan, Mustafa. "Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/6 (2004), 9-34.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyât*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.
- Aydın, Hasan. "İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/23 (2007), 165-178.
- Coşkun, Hasan. "Halk Dindarlığından Türk Müslümanlığına Sosyolojik Bir Bakış". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 14/1 (2019), 111-126.
- Doja, Albert. "Manevi Teslimiyet: Bektaşılık Tarihinde Yoldaşıktan Hiyerarşiye". *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/1 (June 2023), 93-130. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8075984>
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran'ı Kerim. Erişim 17 Mayıs 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/672/3-ayet-tefsiri>.
- Erdoğan Korkmaz, Nuran. "İnanç İnançsızlığın Psikolojisi". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2014), 275-294.
- Eren, Metin. "Halk İnanıcı Kavramının Sınırları ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme". *Electronic Turkish Studies* 8/13 (2013), 857-865. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5478>
- Eroğlu, Türker - Kılıç, Hatice. "Türk İnançları ve İnanışlar". *Journal of Social Policy Conferences* 0 / 49 (Ekim 2010), 749-770.
- Frazer, James George. *Psyche's Task: A Discourse Concerning the Influence of Superstition on the Growth of Institutions*. New York: Macmillan, 1909.
- Fromm, Erich. *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*. çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1991.
- Gökbel, Ahmet. "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 173-186.
- Günay, Ünver. "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2 (2003), 5-36.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 20 Temmuz 2023. <https://sozluk.gov.tr>
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 25 Temmuz 2023. <https://sozluk.gov.tr>
- Gürler, Kadir. "Bid'at Kavramı Üzerine". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2001), 57-78.
- Hamidullah, Muhammed. "İslami ilimlerde İsrailiyyat yahut Gayri İslami Menşeli Rivayetler". çev. İbrahim Canan. *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977), 295-319.
- İmamoğlu, Abdulvahit. "Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010), 21-47.
- Jahoda, Gustav. *The Psychology of Superstition*. Victoria: Penguin Books, 1970.
- Jung, Carl Gustav. *Psikoloji ve Din*. çev. Raziye Karabey. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2010.

- Kalafat, Yaşar. "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri ile Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik". *I. Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*. ed. Işıl Altun vd. 1/ 1-8. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- Kalafat, Yaşar. "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi". *Milli Folklor Dergisi* 11/44 (1999). 88-90.
- Kanbir, Figen. "Milli Sporcuların Batıl İnanç Eğilimlerinin Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi". *Kesit Akademi Dergisi* 31 (Haziran 2022), 53-70. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.62562>
- Kandemir, Fatih. "Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016). 97-114.
- Kartopu, Saffet - Ünal, Abdurrahman. "Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 379-399. <https://doi.org/10.30627/cuilah.637773>
- Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2019.
- Kimter, Nurten - Nurten, Taş. "Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme" *Kesit Akademi Dergisi* 21 (2019),178-220. <https://doi.org/10.29228/kesit.39650>
- Köse, Ali- Ayten, Ali. "Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/3 (2009), 45-70.
- Köse, Ali. *Enteller Aleykümselâm Der mi?*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 17 Temmuz 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/En%C3%A2m-suresi/814/25-26-ayet-tefsiri>
- Lehmann, Alfred. *AberglaubeTnd Zauberei*. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke, 1908.
- Leknevî, Abdülhay. *Dünden Bugüne İbadetlerde Bid'at*. çev. Harun Ünal. İstanbul: Vahdet Yayınevi, 1984.
- Lewis, Arthur M.. *The Struggle Between Science and Superstition*. Chicago: Charles H. Kerr & Company, 1918.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- Meydan, Burcu. *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Morgan, Clifford T. *Psikolojiye Giriş*, çev. Sirel Karakaş - Rükzan Eski. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2010.
- Örnek, Sedat Veyis. *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1966.
- Özgüven, Nihan. "Batıl İnançların Yenilikçilikteki Rolünün Analizi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 27/3 (2013), 111-124.
- Özkan, Ali Rafet. "Din-Mitoloji İlişkisi". *EKEV Akademi Dergisi* 6/11 (2002). 9-20.
- Özketen, Şerife. "Astroloji ve İnsan İradesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (Temmuz 2021), 581-595. <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.879385>
- Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2000.
- Saenko, IU. V. "The Superstitions of Today's College Students". *Russian Education and Society* 47/12 (2005), 76-89. <https://doi.org/10.1080/10609393.2005.11056939>
- Sancaklı, Saffet. "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği". *İslami İlimler Dergisi* 11/ 1 (2016), 21-46.
- Sancaklı, Saffet. "Hadislerin Hurafeye Bakış Açısının Analizi ve Hurafe ile Mücadelenin Önemi". *İslâmî İlimler Dergisi* 10/10 (2015). 45-70.

- Sarı, Safa Demir. *Geleneksel Halk Dindarlığı ve Kadın Kimliği:(Samsun Merkez Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Sarıçam, İbrahim. "Hurafeler Karşısında Hz. Muhammed (s.a.v.)". *Diyanet İlmî Dergi Özel Sayı* (2003), 191-196.
- Schippers, Michaéla – Lange, Paul M. Von, "The Psychological Benefits of Superstitious Rituals in Top Sport: A Study Among Top Sportpersons", *Journal of Applied Social Psychology* 36/10 (2006), 2532-2553. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00116.x>
- Sever, Mustafa. "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve". *TÜBAR Dergisi* 16 (2004), 98.
- Shermer, Michael. *Why People Believe Weird Things*. New York: Henry Holt and Company, 2002.
- Sinanoğlu, Faruk - Sinanoğlu, Asena. "21. Yüzyıl Malatya'sında Batıl İnançlar". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 31 (2012), 239-257.
- Şemseddin, Mehmed. *Hurafeler ve İslam Gerçeği*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Şemseddin, Mehmed. *Hurafeler ve İslam Gerçeği*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2015.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. "İnanışlar/Halk İnançları". Erişim 19 Mayıs 2023. <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58737/inanislarhalk-inanclari.html>.
- Tanyu, Hikmet. "Dinî Folklor veya Dinî-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1976), 123-142. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000540
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2010.
- Tatlıoğlu, Durmuş. "Türkmen İnançları (Halk İnançları)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2000), 151-166.
- Tokat, Latif. "Dini İstismara Açık Bilgi Kaynağı Olarak "Ayrıcalıklı Bilgi": Keşf, İlham ve Rüya-Felsefi Bir Analiz", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/32 (2017), 387-410. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.378899>
- Tunçel, Ceyda. *Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). Erişim 19 Mayıs 2023. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Uysal, Mustafa. *İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurâfeler*. Konya: Ülkü Basımevi 1969.
- Varlı, Mustafa. *Bid'at Hurafe ve Batıl İnançlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. "13 (sayı)". Erişim 25 Mayıs 2023. [https://tr.wikipedia.org/wiki/13_\(sayı\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/13_(sayı))
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. "666 (sayı)". Erişim 25 Mayıs 2023. [https://tr.wikipedia.org/wiki/666_\(sayı\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/666_(sayı))
- Yaran, Rahmi. "Bid'at". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bidat>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hurafe". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurafe#2-kelam>
- Yeğin, Hüseyin İbrahim. "Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayrettin Tokâdî Türbesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2015), 277-302.
- Yel, Ali Murat. "Hurafe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurafe>.
- Yıldırım, Leyla - Karaman, Fikret. "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 471-489.

-
- Yılmaz, Emre. "Türbe Ziyaretlerinin Sebepleri ve Fert Üzerindeki Etkileri: Bilecik Örneği". *Mediterranean Journal of Humanities* 6/2 (2016), 531-552. <http://dx.doi.org/10.13114/MJH.2016.314>
- Yılmaz, Mehmet Nuri. "Batıl İnanışlardan Kaçınmak". *Hürriyet Gazetesi* (3 Kasım 2016). <https://www.hurriyet.com.tr/batil-inanislardan-kacinmak-5366988>.
- Zafer, Cem. "Halk Dindarlığı, Medyanın Halk Dindarlığı ve Din Anlayışındaki Etkileri". *International Journal of Social Inquiry* 12/1 (2019), 345-363.